

The Effectiveness of Teaching philosophical thinking to Children on Academic Stress and Self-Control and Critical Thinking in Sixth Grade Students

Azra Mohammadpanah Ardakan^{*}, Azim Shah Mansouri^{}**

Shekoofeh Mottaghi^{*}, Fatemeh Saneifar^{****}**

Abstract

The present study was conducted with the aim of investigating the effect of teaching philosophical thinking to children on academic stress, self-control and critical thinking of sixth grade students. The current research was a quasi-experimental study of pretest, post-test with control group. The statistical population of this study was all sixth grade elementary school boy students in Mahallat in the academic year 2019-2020. The study sample consisted of 44 people who were selected by convenience sampling method and responded to the questionnaires of Ang and Huan (2006) Academic Expectation Stress Questionnaire (AESI), Tanji and Boomister (2004) Short Form Self-Control Questionnaire and Saso Critical Thinking Questionnaire (2013). The experimental group was subjected to the implementation of the philosophical thinking training program for ten one-hour sessions (one session per week) before the start of the classroom in Seyedabadi Elementary School of Mahalat city by the researcher. The content of the training sessions was taken from the book "Excuses for Thinking: A Method for Developing Philosophical Thinking in Children and Adolescents" by Mehbooba Speedkar (2015). The collected data was analyzed using multivariate

^{*} Associate Professor of Psychology, Ardakan University, Yazd, Iran (Corresponding author), azramohammadpanah@ardakan.ac.ir

^{**} M.A. in General Psychology, Ardakan University, Yazd, Iran, azimshahmansouri@gmail.com

^{***} Assistant Professor of Psychology, Ardakan University, Yazd, Iran, mottaghi@ardakan.ac.ir

^{****} M.A. in General Psychology, Ardakan University, Yazd, Iran, f.saneifar@gmail.com.

Date received: 08/04/2024, Date of acceptance: 21/09/2024

covariance analysis and SPSS-22 software. The results showed that the significant level of the group effect (removing the possible effect of pre-test scores) for the critical thinking variable ($F=19.30$ and $P=0.00$) and its components critical openness ($F=4.21$ and $P=0.04$) and Reflective skepticism ($F=8.26$, $P=0.00$), self-control ($F=20.05$, $P=0.00$), and academic stress ($F=22.52$, $P=0.00$) and its components, stress caused by personal expectations of oneself. ($F=5.97$ and $P=0.02$) and the stress caused by parents/teachers' expectations ($F=3.15$ and $P=0.05$), is smaller than the alpha significance level equal to 0.05 can be concluded that teaching philosophical thinking to children as an effective intervention has an effect on the variable of academic stress, self-control and critical thinking of students.

Keywords: teaching philosophical thinking for Children, Academic Stress, Self-Control, Critical Thinking.

Introduction

Human's natural environment is such that he should adapt himself to it. The surrounding environment can reveal some psychological variables in humans, on the other hand, by training skills, people can become aware of the psychological variables in their existence and use them well in situations and solve many challenges on their way. Today, various ways and methods have been invented to teach people, each of which has special characteristics. One of the new educational methods that has been welcomed by education professionals in recent years is the method of teaching philosophy to children. This new approach teaches children how to think. The program for teaching philosophy to children has clear goals; making the mind to activate and function is one of these goals; This work is done by challenging the obvious, learning principled thinking and structural interaction and acting on them. In the field of education, increasing children's epistemological understanding by teaching them philosophy can affect the individual's performance in academic fields. The present study was conducted with the aim of investigating the effect of teaching philosophical thinking to children on academic stress, self-control and critical thinking of sixth grade students.

Materials and methods

This research is specific and objective in terms of its practical purpose and results and has a practical aspect. The current research was a semi-experimental type of pre-test, post-test with a control group. The statistical population was all the male students of the sixth grade of Mahalat city in the academic year of 2018-2019. The sample was 44

people who were selected by available sampling method and to collect data, Ang and Hwan's academic expectations stress questionnaires were used. (2006), Tanji, Baumeister, and Boone's (2004) short form self-control and Sasso's (2013) critical thinking answer. The experimental group underwent the philosophical thinking training program for ten one-hour sessions. The content of the training sessions was taken from the book "Excuses for Thinking: A Method for Developing Philosophical Thinking in Children and Adolescents" by Mehbooba Speedkar (2015). In each session, the intellectual stories of Philip Kam, translated by Shahr Tash and Rashtchi were used. The themes of the stories included anger, aggression, friendship and respect, which made students question. The introductory session was dedicated to introducing the program and explaining the objectives of the program, then exercises were presented to familiarize the students with the method of implementing the program. During the sessions, parts of the stories were read by one of the students, and then they were asked to write down their questions about the stories so that at the end of the story, they could talk about the questions by presenting reasons. In this way, a discussion was formed that made it possible to reach the research community. After the end of the sessions, the final tests were performed for both groups and the difference in the collected scores was analyzed using multivariate covariance analysis with SPSS-22 software.

Discussion & result

Before running the covariance analysis, the assumptions of the statistical method were checked. The findings showed that the significance level of the variables of critical thinking, self-control and academic anxiety is more than 0.05, so it can be concluded that the variance of the samples is homogeneous. Also, the scores of the groups in critical thinking, self-control and academic anxiety have a normal distribution; and the homogeneity of the regression slope was confirmed. Next, the results of covariance analysis showed the significant level of the group effect (removing the possible effect of pre-test scores) for the variable of critical thinking ($F=19.30$ and $P=0.00$) and its components critical openness ($F=4.21$ and $P=0.04$). P) and reflective skepticism ($F=8.26$, $P=0.00$), self-control ($F=20.05$, $P=0.00$), and academic stress ($F=22.52$, $P=0.00$) and its components stress caused by Personal expectations from oneself ($F=5.97$ and $P=0.02$) and stress caused by parents/teachers' expectations ($F=3.15$ and $P=0.05$) are smaller than the significant alpha level (0.05).

Conclusion

Finally, teaching philosophy to the students in this research made them identify the inconsistency in the discussion and make logical conclusions by recognizing the harmony between the two sentences, the spirit of criticism and criticism was created in them so that they can to judge, criticize and evaluate others and finally go to self-correction by making better decisions or choices in self-criticism; Therefore, according to the results, this study shows that the implementation of the philosophy program for children has significant effects on the development of critical thinking, curiosity and questioning, self-control and preventing children's academic anxiety. According to the results obtained from this research and the positive effects of the philosophy program for students on questioning and critical thinking, self-control and preventing children's anxiety, it seems that this program can improve the structure of the educational system that aims to foster Questioning and critical thinking people have a positive effect. In other words, teaching philosophical thinking to children as an effective intervention has an effect on the variables of academic stress, self-control and critical thinking of students.

Bibliography

- Barrow., W. (2015). I think shes learnt how to sort of let the class speak: Childrens perspectives on philosophy for children as participatory pedagogy. *Thinking Skills and Creativity*.17; 76-87.
- Crawford., A.M, Manassis., K. (2001). Familial predictors of treatment outcome in childhood anxiety disorder. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2001;40(10); 1182-1189.
- Cassidy., C. Marwick., H, Deeney., L, Mclean., G. (2017). Philosophy with children, selfregulation and engaged participation for children with emotional-behavioural and social communication needs. *Emotional and Behavioural Difficulties*. 2-16.
- Cagla., G. (2011). Philosophy in the early Years: In international conference on education and education psychology (iceepsy 2010) Philosophy in the early years. *Social and Behavioral Sciences*, (12); 501-511.
- Daniel., F.M. & Auriac., E. (2011). Philosophy, critical thinking and philosophy for children. *Educational Philosophy and Theory*. 43(5); 415-435.
- Daniel., m A. Schlefer., m. & le bouis., p. (1992). Philosophy for children the continuation of deweyes democratic project. *Analytic teaching*. 13(1); 3-12.
- Delaware., A. (2019). *Theoretical and practical foundations of research in humanities and social sciences*. Tehran: Rushd Publications. [in Persian].
- Fisher, R. (2005). *Teaching Children to Think (2th)*. London. Nelson Thornes.
- Friese., M. & Hofmann., W. (2009). Control Me or I Will Control You: Impulses, Trait self-control, and the Guidance of Behavior. *Journal of Research in Personality*. 43 (5); 795-805.

295 Abstract

- Gimenez., M. Quintanilla., L. Ojeda., V, Lucas – Molina., b. (2017). Effect of dialoguebased program to improve emotion knowledge in spanish roma preschoolers. *Infants & Young children*. 30(1); 3-16.
- Hamidi., F. Otoufati Roudi., M. (2021). MSc Design and Effectiveness of Philosophizing on Cognitive Flexibility and Proactive Inhibition of Preschool Children. *Health Education and Health Promotion*. 2021; 9 (1); 1-10.
- Isa Murad., A. Nafar., Z. Fatemi., F. (2018). The effectiveness of teaching philosophy to children on empathy and social problem solving of fifth grade students. *Allameh Tabatabai University Clinical Psychology Quarterly*, 9 (36); 117-134. [in Persian].
- Khairi, T. (1382). Self-control in the organization, *Tadbir Quarterly*, 137. [in Persian]
- Khosravi., M, Bigdely., I. (2008). The relationship between personality factors and test anxiety among university students. *J Behav Sci*. 2008;1(2); 13-24. [in Persian].
- Keogh., E, Bond., FW, Flaxman., PE. (2006). Improving academic performance and mental health through a stress management intervention: outcomes and mediators of change. *Behav Res Ther*. 2006; 44(3): 339-57.
- Kristian., s, Nielsen., a, Jan., M, Bauer., b, Wilhelm., H. (2019). Examining the relationship between trait self-control and stres: Evidence on generalizability and outcome variability, *Journal of Research in Personality*. 84 (2020) 103901; 2-7.
- Kan., j. (1984). Education and the search for coherence. *Teacher college record*, 85(4). 676-683.
- Kessle.r, R.C., Aguilar –Gaxiola., S., Alonso., j, Gatterji, S., Lee., S, Ormel., j. .Ustun., T.B. et al. (2009). the global burden of mental disorders: an update from the WHO world mental health (WMH) surveys. *epidemiology and psychiatric sciences*. 18; 23-33.
- Koshki, Mahmoud; Karmati, Hadi; Hosni, Jafar. (2017). The effectiveness of self-efficacy training on academic stress and social skills of female students. *Journal of School Psychology*, 7 (2); 196-213. [in Persian]
- Lashkari Pour., K, Bakhshani., NM, Solaimani., MJ. (2007). The relationship between test anxiety and academic achievement in students of guidance schools in Zahedan. *J Zahedan Univ Med Sci*. 4(8); 253-259.
- Madhuri., H & Saini., A. (2017). Academic Anxiety: An Overview. *Educational Quest: An Int. J. of Education and Applied Social Science*. 8(3); 807-810. DOI: 10.5958/2230-7311.2017.00139.8.
- Marashi., M, Haqqi, J, Bonabi Mubarak., Z & Bashlideh., K. (1386). Investigating the effect of the research community method on the development of reasoning skills in third grade female students. *Curriculum Studies Quarterly*, 2(7); 95-122. [in Persian].
- Masi., D & Santi., M. (2016). Learning democratic thinking: a curriculum to philosophy for children as citizens. *Journal of Curriculum Studies*. 1 (48); 136-150. <https://doi.org/10.1080/00220272.2015.1088064>.
- Mayer., J. D, Salovay., P. (2003). Measuring emotional with the MSCEIT V. 2.0. *Emotion*, 3; 97-105.
- Mehta., S. & Whitebeard., D. (2005). Philosophy for children and moral development in the India context: Cambridge University, 21; 2-21.

- Mardazad Behi., E, Yarigholi., B, Piri., M. (2020). The Effectiveness of Teaching Philosophy to Children through the Community of Inquiry Approach on Students' Academic Anxiety. *Thinking and Children, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS) Biannual Journal*, 11 (2); 231-255 Doi: 10.30465/FABAK.2021.5961.
- Naji., S. (1389). *Philosophical exploration for children and teenagers*, Volume 1, Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Qabadian., M. (2017). The effect of the philosophy program for children on the civic-academic behavior of male students of the ninth grade of the first secondary school of the first district of Khorram Abad city. *Research Institute of Human Sciences and Human Cultural Studies*, (2) 9; 31-52. [in Persian]
- Rasti., M, Graili., E, Ahmadi., G, Poursharia., T.A, Abbasi., R. (2015). Comparing the difficulty of emotion regulation and self-control in students with high and low test anxiety. *Shiraz University International Conferenc*. [in Persian]
- Reznitskaya., A. (2008). *Philosophical Discussions in Elementary School Classrooms: Theory, Pedagogy, Research*. Montclair State. University, New Jersey, USA.
- Reilly., C.O. Devitt., A. Hayes., N. (2022). Critical thinking in the preschool classroom - A systematic literature review. *Thinking Skills and Creativity*. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101110>
- Romano., L, Tang., X., Hietajärvi., L, Salmela-Aro., K., Fiorilli., C. (2020). Students' Trait Emotional Intelligence and Perceived Teacher Emotional Support in Preventing Burnout: The Moderating Role of Academic Anxiety. *Int J Environ Res Public Health*. 2. 17 (13); 4771. doi: 10.3390/ijerph17134771.
- Safari Dehkhavarghani., N. (2012). Comparison of the effectiveness of Parkinson's impulse control method and self-control training on the reduction of impulsiveness in adolescent girls in Tehran. Master's thesis, General Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allameh Tabatabai University. [in Persian]
- Shah Mohammadi., N. (2019). Investigating the effectiveness of teaching philosophy to children on the critical thinking of sixth grade students. *Two quarterly magazines of thinking and children*. 11 (1); 97-116. [in Persian]
- Seifi Gandmani., M.Y, Shaghaghi., F, Kalantari Meybod S. (1390). The effectiveness of the philosophy education program for female students on their self-esteem and problem solving ability, *Journal of Applied Psychology*, 5, (2); 66-83. [in Persian]
- Speedcar., M. (2015). *Reasons to think: a method for developing philosophical thinking in children and adolescents*. Tehran: Center for Intellectual Development of Children and Adolescents. [in Persian.]
- Tage., S. Rai., (2019). *Higher self-control predicts engagement in undesirable moralistic*.
- Tejalinia., A, Karimi, R. (2013). Investigating the effect of the implementation of philosophy program for children in reducing and controlling the anger of male students of the first grade of middle school in Kerman, *the journal of thinking and children, humanities and cultural studies*, 5 (1); 39-63. [in Persian]

297 Abstract

Worley., P. (2016). Philosophy and children. *The Philosophers' Magazine*, 72; 119-120.

Darreh Zarashki., N, Barzegar Bafroei., K & Zandavanian, A. (2016). The effectiveness of teaching philosophy through the exploration circle method on the critical thinking of elementary school students in Yazd, *Cognitive Psychology Quarterly*, 5(2); 1-11. [in Persian].

Zhang., j. (2020). "A longitudinal Study of Pekrun's Control-Value Theory and the Internal/External Frame of Reference Model in Predicting Academic Anxiety". *Educational Psychology*.6, (2); 21-28.

اثربخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان بر استرس تحصیلی، خویشترداری و تفکر انتقادی دانش آموزان مقطع ششم ابتدایی^۱

عذرا محمدپناه اردکان*

عظیم شاه منصوری**، شکوفه متقی***، فاطمه صانعی فر****

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش تفکر فلسفی به کودکان، بر استرس تحصیلی، خویشترداری و تفکر انتقادی دانش آموزان مقطع ششم ابتدایی انجام شد. پژوهش حاضر نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون، پس آزمون با گروه گواه بود. جامعه آماری کلیه دانش آموزان پسر مقطع ششم ابتدایی شهر محلات در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ بودند، نمونه مورد مطالعه ۴۴ نفر بودند که با روش نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند و جهت جمع آوری داده ها به پرسشنامه های استرس انتظارات تحصیلی آنگ و هوان (۲۰۰۶)، خودکترلی فرم کوتاه تانجی، بامیستر و بون (۲۰۰۴) و تفکر انتقادی ساسو (۲۰۱۳) پاسخ دادند. گروه آزمایش به مدت ده جلسه یک ساعته تحت اجرای برنامه آموزش تفکر فلسفی قرار گرفتند. محتوای جلسات آموزشی برگرفته از کتاب بهانه هایی برای فکر کردن: روشی برای پرورش تفکر فلسفی در کودکان و نوجوانان، اثر محبوبه اسپیدکار (۱۳۹۵) بود. داده ها با استفاده از تحلیل کوواریانس چندمتغیری با نرم افزار SPSS-22 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد سطح معناداری اثر گروه (حذف اثر احتمالی نمره های پیش آزمون) برای متغیر تفکر انتقادی

* دانشیار روانشناسی، دانشگاه اردکان، یزد، ایران (نویسنده مسئول)، azramohammadpanah@ardakan.ac.ir

** کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه اردکان، یزد، ایران، azimshahmansouri@gmail.com

*** استادیار روانشناسی، دانشگاه اردکان، یزد، ایران، mottaghi@ardakan.ac.ir

**** کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه اردکان، یزد، ایران، f.saneifar@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۳۱

($P=0/00$ و $F=19/30$) و مولفه‌های آن گشودگی انتقادی ($P=0/04$ و $F=4/21$) و شکاکیت تأملی ($P=0/00$ و $F=8/26$)، خویش‌داری ($P=0/00$ و $F=20/05$)، و استرس تحصیلی ($P=0/00$ و $F=22/52$) و مولفه‌های آن استرس ناشی از انتظارات شخصی از خود ($P=0/02$ و $F=5/97$) و استرس ناشی از انتظارات والدین/معلمان ($P=0/05$ و $F=3/15$)، از سطح معنی‌داری آلفا ($0/05$) کوچک‌تر می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که آموزش تفکر فلسفی به کودکان به عنوان مداخله‌ای کارا بر متغیر استرس تحصیلی، خویش‌داری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان تأثیر دارد.

کلیدواژه‌ها: آموزش تفکر فلسفی برای کودکان، استرس تحصیلی، خویش‌داری، تفکر انتقادی.

۱. مقدمه

دوره ابتدایی از میان دوره‌های رسمی کشور به لحاظ رشد، تربیت و تکوین شخصیت کودکان نقش به سزایی ایفا می‌کند. در واقع این دوره، دوره تأدیب، اطاعت، خلاقیت و بروز استعدادها و عمومی نام‌گذاری می‌شود (شاه‌محمدی، ۱۳۹۹). باتوجه به اینکه مدرسه بعد از خانواده مهمترین مکان برای یادگیری است، می‌تواند همراه با استرس‌های فراوانی برای برخی از دانش‌آموزان باشد (مردآزادبهي و همکاران، ۱۳۹۹)، فراهم نشدن انتظارات در این محیط‌ها باعث آشکار شدن برخی از حالات از جمله اضطراب شده است (Kessler et al. 2009). استرس تحصیلی اصطلاحی است کلی که به نوعی اضطراب یا هراس اجتماعی خاص اشاره دارد که فرد را درباره‌ی توانایی‌هایش دچار تردید می‌کند و پیامد آن کاهش توان مقابله با موقعیت‌هایی مانند امتحان است، موقعیت‌هایی که فرد را در معرض ارزیابی قرار می‌دهند (Khosravi & Bigdely 2008). در واقع استرس تحصیلی دارای چهار مؤلفه: نگرانی، هیجانی، تداخل ناشی از کار و نقص در مهارت‌های مطالعه است. روش کاهش استرس بستگی به این دارد که فرد کدام یک از این موارد را تجربه می‌کند (Madhuri & Saini 2017). مطالعات حاکی از آن است که استرس اثرات نامطلوب زیادی بر پیشرفت تحصیلی، سلامت روان و کارکرد دانش‌آموزان دارد و می‌تواند عملکرد تحصیلی را به طرق مختلف مانع شود. از آنجایی که یادگیری فرآیندی است که بر اساس واسطه‌های شناختی صورت می‌گیرد، استرس می‌تواند به‌طور غیرمستقیم بر فرآیندهای شناختی در مراحل مختلف اثر بگذارد (Romano et al. 2020; Zhang 2020).

خویش‌داری (self-control) را می‌توان به‌عنوان توانایی افراد در تغییر تمایلات یا پاسخ‌های قالب تعریف کرد (حسینائی و نعمتی، ۱۳۹۹)، خودکنترلی، مهارت کنترل فعالیت‌ها و

اثربخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان ... (عذرا محمدپناه اردکان و دیگران) ۳۰۱

احساسات فردی پیش از مشغول شدن به فعالیت‌های خاص است (راستی و همکاران، ۱۳۹۵). پژوهشگران دیگری خویش‌داری را تحت عنوان کاربرد صحیح هیجان‌ها معرفی می‌نمایند و اعتقاد دارند که قدرت تنظیم احساسات موجب افزایش ظرفیت شخصی برای تسکین دادن خود، درک کردن اضطراب‌ها، افسردگی‌ها یا بی‌حوصلگی‌های متداول می‌شود (Mayer & Salovey 2003). افرادی که به لحاظ خویش‌داری ضعیف هستند، دائماً با احساس ناامیدی، افسردگی، بی‌علاقگی به فعالیت دست‌به‌گریبان‌اند، درحالی‌که افراد با مهارت زیاد در این زمینه، با سرعت بیشتری می‌توانند نامالایمات را پشت سر گذاشته و میزان مشخصی از احساسات را با تفکر همراه نموده و مسیر درست اندیشه را پیمایند (صفری، ۱۳۹۲). نتایج پژوهشی تحت عنوان بررسی رابطه‌ی بین رفتار خودکنترلی و استرس بعد از دو هفته نشان داد که رفتار خودکنترلی به‌طور منفی با استرس روزانه عمل می‌کند و استرس قابلیت تغییر دارد (Kristian et al. 2019).

پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان به عنوان یک مجموعه مهارتی و نه صرفاً آموزشی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است (Reilly 2022). درواقع تفکر انتقادی قابلیت به‌کارگیری اندیشه به شکلی معقول و خردورزانه است و فرصتی را در اختیار افراد قرار می‌دهد که آزادانه بتوانند در مورد عقاید و دیدگاه‌های خود به تبادل نظر بپردازند و به شکلی هدایت‌شده و نظام‌مند از راه استدلال‌های منطقی، به شیوه‌ای منصفانه، به بالاترین سطح از کیفیت در فرآیند تفکر دست یابند (Pashangzadeh & Keshavarz 2016). در این خصوص یافته مطالعه (Hamidi, Otoufati Roudi 2021) نشان داد که آموزش تفکر فلسفی برای کودکان، یک روش کاربردی در تعلیم و تربیت است که در آن از فلسفه برای تحریک ذهن کودک برای فکر کردن، پرسش و پاسخ، کندوکاو و انتقاد استفاده می‌شود.

بنابراین می‌توان گفت که تأثیر آموزش تفکر فلسفی بر استرس تحصیلی به این صورت است که فرصت یادگیری را طوری فراهم می‌کند که کودکان به‌صورت مشارکتی و نه رقابتی به اندوخته‌های خود اضافه کنند. در موقعیت‌های استرس‌زا فرد عجل‌ولانه تصمیم می‌گیرد در نتیجه آموزش تفکر فلسفی به کودکان از این جهت برخویش‌داری تأثیر دارد که موجب توجه کودکان به نحوه قضاوت در مورد تصمیم‌گیری در مورد موقعیت‌هاست و آن‌ها را وادار به بازبینی اعمال خود می‌کند. مطابق با یافته‌های پژوهش (مردآزادبهی و همکاران، ۱۳۹۹)، اثربخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان به روش اجتماع پژوهشی در کاهش اضطراب امتحان، واکنش‌های فیزیولوژیک، ترس از ابراز وجود و فقدان اعتماد به نفس تأثیر به‌سزایی دارد. همچنین نتایج

پژوهش (دهقان منشادی، ۱۴۰۰) نشان داد که آموزش خویش‌داری به روش فلسفه برای کودکان بر خودکنترلی آن‌ها و ابعاد آن (خودکنترلی میان‌فردی، خودکنترلی فردی و خودسنجی) مؤثر می‌باشد و باعث بهبود آن می‌شود. علاوه‌براین مطالعه‌ای نیز حاکی از این بود که آموزش تفکر فلسفی به کودکان تأثیر قابل توجهی در افزایش تفکر انتقادی، خودتنظیمی دارد (Heron & Cassidy 2018). به‌نظر می‌رسد چنان‌چه شرایط و امکاناتی فراهم شود تا بتوان عناصر تفکر انتقادی و خویش‌داری را بهبود بخشید و استرس تحصیلی را به‌نحوی کاهش داد، بسیاری از نگرانی‌ها در زمینه‌ی آموزش کاسته می‌شود، بنابراین باید به‌دنبال راهی بود که هم در چارچوب روش‌های علمی و پژوهشی گام بردارد و هم منطبق بر نظام آموزشی باشد (عیسی مراد و همکاران، ۱۳۹۸). لذا برنامه آموزش تفکر فلسفی به کودکان در مقطع دبستان که امکان شکل‌دهی شناختی، هیجانی و رفتاری در کودکان بیشتر است، می‌تواند مورد توجه زیادی قرار بگیرد. با توجه به پیشینه نتایج، آموزش تفکر فلسفی به کودک می‌تواند سهم به‌سزایی در رشد و بالندگی کودکان داشته باشد و با عنایت به اینکه تحقیقات بسیار کمی در زمینه‌ی آموزش تفکر فلسفی به کودک در حیطه استرس تحصیلی و خویش‌داری و تفکر انتقادی (Critical Thinking) انجام شده است، ازاین‌رو پژوهش حاضر به بررسی اثربخشی آموزش تفکر فلسفی بر استرس تحصیلی و خویش‌داری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی پرداخته است.

۲. روش پژوهش

۱.۲ طرح پژوهش و شرکت‌کنندگان

پژوهش حاضر به لحاظ هدف در زمره‌ی پژوهش‌های کاربردی است. این پژوهش مطالعه نیمه آزمایشی از نوع پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش‌آموزان پسر پایه ششم ابتدایی شهر محلات در سال تحصیلی (۱۳۹۸-۱۳۹۹) بودند. با توجه به اینکه در پژوهش‌های از نوع آزمایشی و علی-مقایسه‌ای، حجم نمونه حداقل ۱۵ نفر در هر گروه توصیه می‌شود (دلاور، ۱۳۹۹)، نمونه مورد مطالعه (۴۴) نفر از جامعه آماری ذکر شده بود که به‌صورت در دسترس و بر اساس ملاک‌های ورود و خروج انتخاب شدند و سپس از بین دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و گواه جایگذاری شدند. ملاک‌های ورود به مطالعه عبارت بودند از رضایت آگاهانه والدین برای شرکت دانش‌آموز در مطالعه، جنسیت پسر، انتخاب دانش‌آموزان مقطع ششم ابتدایی، و

ملاک‌های خروج نیز شامل عدم ابتلا به بیماری مزمن، سابقه اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی یا اختلال یادگیری خاص که این موارد با توجه به پرونده بهداشتی دانش آموز بررسی شد، وجود مشکلات خانوادگی مانند طلاق، اعتیاد، یا فوت یکی از والدین که در حین گزینش آزمودنی‌ها بررسی گردید. به‌منظور سنجش متغیرهای پژوهش پس از تشریح اهداف و جلب مشارکت و همکاری شرکت‌کنندگان، پرسشنامه خودکنترلی (Tangney & Baumeister 2004)، پرسشنامه تفکر انتقادی (Sosu 2013) و مقیاس استرس تحصیلی (Ang & Huan 2006)، در مرحله پیش‌آزمون توسط آزمودنی‌ها تکمیل شد و بعد از انجام پیش‌آزمون، گروه آزمایش به مدت ۱۰ جلسه تحت برنامه مداخله‌ای (آموزش تفکر فلسفی به کودکان) قرار گرفت. بعد از آموزش، در پایان جلسات، از دانش‌آموزان هر دو گروه به‌منظور سنجش پس‌آزمون پرسشنامه‌های خودکنترلی تانجی، بامیستر و بون (۲۰۰۴) و مقیاس استرس تحصیلی انگ و هوان (۲۰۰۶) گرفته شد، همچنین به کلیه آزمودنی‌ها اطمینان داده شد که اطلاعات شخصی و هویت آن‌ها در تمام یادداشت‌ها و گزارش‌ها به‌صورت کاملاً محرمانه باقی خواهد ماند و ضمن پاسخ به تمام سؤالات در مورد پژوهش، نتایج پژوهش در صورت تمایل در اختیار آن‌ها قرار خواهد گرفت.

۲.۲ ابزارهای پژوهش

پرسشنامه استرس انتظارات تحصیلی: این پرسشنامه را Ang & Huan در سال (۲۰۰۶)، به منظور تنیدگی ادراک شده به وسیله دانش‌آموزان در موقعیت‌های آموزشی و ارزیابی منابع استرس‌زای تحصیلی نوجوانان طراحی کرده‌اند. این آزمون با ۹ سؤال دارای دو خرده‌آزمون استرس ناشی از انتظارات والدین / معلمان و استرس ناشی از انتظارات شخصی از خود است. سؤال‌هایی مانند «۱- وقتی که نتوانم انتظارات والدینم را برآورده کنم، خودم را سرزنش می‌کنم. ۲- وقتی که در مدرسه عملکرد خوبی ندارم، احساس می‌کنم معلمم را ناامید کرده‌ام.» مربوط به خرده‌آزمون استرس ناشی از انتظارات والدین / معلمان، و سؤال‌های «وقتی که نتوانم در حد معیارهای خودم باشم، دچار استرس می‌شوم - وقتی در حد انتظارات خودم عمل نمی‌کنم، احساس می‌کنم عملکرد چندان خوبی نداشتم». به مؤلفه استرس ناشی از انتظارات شخصی مربوط است سؤال‌ها در یک طیف ۵ درجه‌ای پاسخ داده می‌شوند؛ که به‌صورت (۱=هرگز، ۲=بندرت، ۳=گاه‌گاهی، ۴=اغلب و ۵=بیشتر وقت‌ها) می‌باشد. نمرات بالاتر به معنی استرس بالاتر محسوب می‌شود و بالعکس. ضرایب آلفای کرونباخ برای نمونه کانادایی به ترتیب (۰/۸۳)، (۰/۸۷) و (۰/۸۹) و برای نمونه نوجوانان سنگاپوری (۰/۸۱)، (۰/۸۴) و (۰/۸۸)

به دست آمد. همچنین آنگ و هوان (۲۰۰۶) آلفای کرونباخ این آزمون را بین $0/74 - 0/90$ و اعتبار بازآزمایی دو هفته‌ای آن را بین $0/77 - 0/85$ گزارش کرده‌اند. این مقیای در نمونه ایرانی روی دانش‌آموزان عادی و تیزهوش هنجاریابی شده‌اند (میرشاه ولد، ۱۹۹۲؛ به نقل از آذربادکان و اصغری، ۱۳۹۷). Leary (1983) روایی این مقیاس را با استفاده از روش تحلیل عامل مطلوب گزارش کرده است. نتایج مطالعه شکری و همکاران (۱۳۸۶) نشان می‌دهد که همسو با مطالعه آنگ و هوان پرسشنامه استرس تحصیلی و خرده مقیاس‌های آن، نمرات پایا و روایی آن را به منظور اندازه‌گیری تنیدگی تحصیلی ناشی از انتظارات خود و دیگران برای دانش‌آموزان ایرانی فراهم آورد، ضرایب آلفای کرونباخ ($0/69$) و ($0/83$) گزارش شده است که نشان‌دهنده همسانی درونی قابل قبولی است (شکری و همکاران، ۱۳۸۶). همت زاده و یوسفی (۱۳۹۱) در پژوهشی جهت تعیین روایی این پرسشنامه از همبستگی تک تک گویه‌ها با نمره کلی استفاده کردند که دامنه این همبستگی‌ها بین $0/35$ تا $0/55$ بود که همگی در سطح $0/001$ معنادار بودند. لازم به ذکر است آلفای کرونباخ این مقیاس در پژوهش حاضر برابر با $0/90$ به دست آمد.

مقیاس خویشتن‌داری: پرسشنامه خودکنترلی فرم کوتاه در سال (۲۰۰۴)، توسط Tangney, Baumeister & Boone به منظور ارزیابی خودکنترلی افراد به عنوان یک صفت ساخته شد. این پرسشنامه دارای دو خرده مقیاس شامل اولیه و خودکنترلی منع‌کننده است. خرده مقیاس خودکنترلی اولیه نسبت به دیگر خرده مقیاس پیش‌بینی کننده بهتر رفتارهای نامطلوب است و همچنین خودکنترلی جلوگیری از رفتارهای ناخوشایند را پیش‌بینی می‌کند. فرم اصلی از ۳۶ سؤال تشکیل شده است، پس از مدتی تانجی و همکاران (۲۰۰۴) فرم کوتاه مقیاس خودکنترلی را نیز ارائه کردند. فرم کوتاه دارای ۱۳ عبارت است و یک نمره کلی به دست می‌آورد. این آزمون یک ابزار خود گزارشی است و آزمودنی باید در یک مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (هرگز=۱ تا بسیار زیاد=۵) مشخص سازد هریک از عبارات تا چه حد نشان‌دهنده ویژگی‌های وی است. طیف نمرات این آزمون بین ۱۳ تا ۶۵ قرار دارد. نمرات بالاتر حاکی از خودکنترلی بیشتر آزمودنی است. لازم به ذکر است که بعضی عبارات فرم کوتاه مقیاس خودکنترلی به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود. تانجی و همکاران (۲۰۰۴) به منظور هنجاریابی مقیاس خودکنترلی، فرم کوتاه شده را روی دو نمونه اجرا کردند که آلفای کرونباخ محاسبه شده در دو گروه ($0/83$) و ($0/85$) به دست آمد. همچنین، ضریب پایایی همسانی درونی این مقیاس، $0/85$ گزارش شد. در پژوهش تانجی و همکاران (۲۰۰۴) روایی این مقیاس با ارزیابی

اثربخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان ... (عذرا محمدپناه اردکان و دیگران) ۳۰۵

همبستگی آن با مقیاس های پیشرفت تحصیلی، سازگاری، روابط مثبت و مهارت های بین فردی مورد تأیید قرار گرفته است. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده در پژوهش چشمه سنگی و همکاران (۱۳۹۶) برابر با ۰/۷۹ به دست آمد که نشانگر همسانی درونی بسیار خوب پرسشنامه است. همچنین روایی محتوایی این پرسشنامه توسط کارشناسان مورد تأیید قرار گرفت. در پژوهشی که توسط احمدی جویباری (۱۳۹۶) انجام گرفت، روایی صوری و محتوایی آن توسط متخصصان تأیید و برای تعیین پایایی از ضریب همسانی درونی استفاده شد که ضریب آلفای کرونباخ با این روش برای کل مقیاس ۰/۹۱ و برای هر یک از مؤلفه های خودکنترلی منع کننده یا بازدارنده و خودکنترلی اولیه به ترتیب ۰/۸۶ و ۰/۸۳ به دست آمد. لازم به ذکر است آلفای کرونباخ فرم کوتاه مقیاس در پژوهش حاضر برابر با ۰/۷۱ به دست آمد.

پرسشنامه تفکر انتقادی: مقیاس گرایش به تفکر انتقادی توسط Sosu در سال ۲۰۱۳ با رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی ساخته شده است. این پرسشنامه دو بعد گرایشی گشودگی نقادانه و شکاکیت تأملی را ارزیابی میکند. مقیاس گرایش به تفکر انتقادی دارای ۱۱ گویه است که در دو بعد گرایشی گشودگی انتقادی (۱ تا ۷) و شکاکیت تأملی (۸ تا ۱۱) را مورد ارزیابی قرار می دهد. نمره گذاری این مقیاس در طیف لیکرت پنج گزینه ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) درجه بندی شده است. نمرات به دست آمده از این ۱۱ گویه، به طور کلی می تواند یک امتیاز گرایشی کلی برای یک فرد با طیفی از ۱۱ تا ۵۵ امتیاز باشد. امتیاز بین ۱۱ تا ۳۴ گرایش ضعیف، امتیاز بین ۳۵ تا ۴۵ گرایش متوسط و امتیاز بین ۴۵ تا ۵۵ گرایش بالا را نشان می دهد (Sosu, 2013). Sosu (2013) همبستگی بین دو عامل را در حد متوسط ۰/۵۳ و همچنین آلفای کرونباخ برای کل مقیاس را ۰/۷۶ گزارش داده است. همچنین، روایی محتوا در مقیاس گرایش به تفکر انتقادی با نظرخواهی از ۱۰ متخصص مورد بررسی قرار گرفت و نتایج آن مورد تأیید قرار گرفت و پایایی با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۱ به دست آمد (رضایی شریف ۱۳۹۴). لازم به ذکر است آلفای کرونباخ این مقیاس در پژوهش حاضر برابر با ۰/۷۶ محاسبه شد.

۳.۲ مفهوم آموزش فلسفه

در این پژوهش اجرای برنامه آموزش تفکر فلسفی به کودکان توسط پژوهشگر در ده جلسه یک ساعته (هفته ای یک جلسه) قبل از شروع کلاس درس و در دبستان سیدآبادی شهرستان محلات انجام شد. محتوای جلسات آموزشی بر اساس کتاب بهانه هایی برای فکر کردن: روشی

برای پرورش تفکر فلسفی در کودکان و نوجوانان، اثر محبوبه اسپیدکار (۱۳۹۵) طراحی شده است. مضامین داستان‌ها شامل خشم، پرخاشگری دوستی و احترام است که پرسش‌گری را در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند. جلسه مقدماتی به معرفی برنامه و توضیح اهداف برنامه اختصاص داده شد سپس برای آشنایی دانش‌آموزان با روش اجرای برنامه تمرین‌هایی ارائه شد. ابتدا بعد از گروه‌بندی و چینش دانش‌آموزان به صورت دایره‌ای و روبه‌روی هم، آموزش‌دهنده برنامه جلسه و موضوع را بعد از یک توضیح با یک سؤال کلی به روی تخته، شروع به پرسش از دانش‌آموزان نموده و سپس هر گروه به بیان نظرات خود و بحث و گفت‌وگو می‌پرداختند در طول جلسات قسمت‌هایی از داستان‌ها توسط یکی از دانش‌آموزان خوانده شد و سپس از آن‌ها خواسته شد، سؤالات خود را در مورد داستان‌ها یادداشت نمایند تا در پایان داستان در مورد سؤالات با ارائه دلیل صحبت کنند. خلاصه جلسات مداخله در جدول (۱) ارائه گردیده است. به این ترتیب، بحث و گفتگویی شکل می‌گیرد که نیل به اجتماع پژوهی را میسر می‌کند. بعد از پایان جلسات آزمون‌های نهایی برای هر دو گروه اجرا می‌شود و تفاوت نمره‌های جمع‌آوری شده با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی (تحلیل کوواریانس) تجزیه و تحلیل خواهد شد.

جدول ۱. خلاصه جلسات آموزش تفکر فلسفی به کودکان

جلسات	محتوا	هدف
جلسه اول	واقعی چیست؟ غیرواقعی کدام است؟ نوشتن این سؤال روی تخته، نوشتن تعدادی کلمه روی تخته مانند تفریح، سیمرغ و... و درخواست از آن‌ها تا کلمات را ابتدا ظرف مدت یک دقیقه برای خود تعریف کرده و سپس در گروه‌های خود تعاریف را مقایسه نموده و در پایان روی تخته بنویسید و در نهایت گروه‌ها هر کدام به بحث گذاشته‌شده تا کلمات واقعی و غیرواقعی از هم تفکیک شوند	اخذ پیش‌آزمون، معارفه و یادگیری قوانین کارگاه، اهمیت دانش قبلی و پیش‌فرض‌های ذهنی
جلسه دوم	ارائه داستان شهری که همه اهالی آن دزدند؟ درخواست از بچه‌ها تا بهترین سؤال ممکن را که در مورد داستان می‌توان طرح کرد را داخل برگه‌ها نوشته و سپس در گروه‌های خود آن را به بحث گذاشته یکی را انتخاب کرده و روی تخته بنویسید، در نهایت سؤالات نوشته‌شده به بحث گذاشته می‌شود، به این صورت که هر کدام که طرفداران بیشتری داشته نگهداشته شده و بقیه از روی تخته حذف می‌گردد.	دلایل تأثیرگذاری برخی از افراد و پیروی برخی دیگر و ناتوانی در دفاع از حقوق خود
جلسه سوم	اموری که دست خودم نیست...اموری که دست خودم هست... بچه‌ها با تکمیل این فرم کارهایی که از عهده آن‌ها خارج است یا	توانایی به چالش کشیدن نظر دیگران

اثر بخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان ... (عذرا محمدپناه اردکان و دیگران) ۳۰۷

جلسات	محتوا	هدف
	می‌توانند آن‌ها را کنترل کنند به گفتگو پرداخته و در دو گروه به صورت سقراطی نظرات گروه مقابل را به چالش می‌کشند	
جلسه چهارم	مهم‌ترین اموری که دست خودم نیست... مهم‌ترین اموری که دست خودم است... بچه‌ها با پر کردن این قسمت به مدت یک دقیقه برای خود یادداشت کرده و از اتمام زمان در گروه‌های خود مهم‌ترین امور را که قابل کنترل است یا نیست را روی تخته نوشته و آن‌ها را به رأی گذاشته. در این مدت آن‌ها نظر موافقان و مخالفان را به چالش می‌کشند	ادامه جلسه قبل و توانایی به چالش کشیدن نظر دیگران
جلسه پنجم	تکمیل کردن مقداری از داستان ناتمام کامل کردن داستان توسط بچه‌ها. گروه‌ها پس از تکمیل داستان، آن‌ها را به بحث و تبادل نظر گذاشته. تا در آخر بهترین داستان انتخاب شود.	تسلط بر عواطف و احساسات و کنترل آن
جلسه ششم	کامل کردن جهان. تصویری مبهم توسط آزمونگر روی تخته رسم می‌شود و از بچه‌ها سؤال پرسیده می‌شود، اگر به شما یک بار فرصت دهند تا جهان را بسازید، چه نقشی را رقم می‌زنید؟ آن را ابتدا به این سؤال پاسخ داده و سپس دوباره دو نظر خود را بیان کرده و آن‌ها روی تخته به تصویر می‌کشند. پس از کامل کردن جهان آزمونگر در مورد اینکه آیا جهان همان گونه که می‌خواستند پیش رفت یا خیر. نظر آن‌ها را جویا می‌شود و در مورد تفسیر جهانی که رسم شده به بحث و گفتگو پرداخته می‌شود	ادامه جلسه قبل توانایی کنترل روی احساسات و عواطف
جلسه هفتم	خواندن داستان کوتاه متشکریم این داستان به صورت کلاسیک است و دست‌وپا چلفتی گونه است. پس از خواندن داستان از بچه‌ها خواسته می‌شود مهم‌ترین سؤالی که در ارتباط با داستان را در یک جمله یادداشت کرده و سپس در دو گروه به صورت ایستاده و سقراطی به جدل بپردازند. هر کدام از گروه‌ها نظر خود را بیان می‌کنند	مقاومت در برابر خواسته‌های آنی
جلسه هشتم	خواندن داستان بازی و سؤال در مورد اینکه چه اتفاقی باعث شد تا چوپان جرأت پیدا کند؟ پاسخ بچه‌ها روی تخته در کنار نام خود نوشته می‌شود تا در پایان نظرات برتر روی تخته بماند و نظرات بی‌ربط حذف شود. با این کار آن‌ها یاد می‌گیرند تا بر احساس خود آگاهی پیدا کنند.	ادامه جلسه قبل مقاومت در برابر خواسته‌های آنی
جلسه نهم	عدد چیست؟ با این پرسش هر کدام ابتدا تعاریف خود را روی برگه یادداشت نموده و سپس روی تخته ثبت می‌کنند، در پایان تعاریف به رأی گذاشته شده و نظر مخالفان و موافقان در مورد تعاریف پرسیده می‌شود	افزایش روحیه انتقادی و پرسشگری
جلسه دهم	اجزای مختلف صورت در جعبه‌هایی قرار داده می‌شود و سپس هر کدام از گروه‌ها با اجزای غیر معمول اجزای صورت در جعبه‌ها مواجه شده و	از تعصب و روبه‌رو شدن با تغییرات مثبت و منفی در

جلسات	محتوا	هدف
	احساسات مثبت و منفی خود را روی تخته یادداشت کرده و سپس به بحث و گفتگو می‌پردازید.	زندگی، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری، پس‌آزمون

(اسپیدکار، ۱۳۹۵)

۳. یافته‌ها

در جدول شماره (۲)، نتایج آزمون خی دو برای مقایسه فراوانی دو گروه آزمایش و کنترل بر حسب سن و ترتیب تولد گزارش شده است.

نتایج آزمون خی دو برای مقایسه فراوانی دو گروه آزمایش و کنترل بر حسب سن و ترتیب تولد

متغیر	طبقات	گروه		میزان خی دو	درجه آزادی	P
		آزمایش	کنترل			
سن	۱۱ سال	۴	۱	۲/۴۶	۲	۰/۲۹
	۱۲ سال	۱۲	۱۶			
	۱۳ سال	۶	۵			
ترتیب تولد	اول	۶	۵	۰/۱۳	۲	۰/۹۳
	میانی	۱۰	۱۱			
	آخر	۶	۶			

در تفسیر جدول فوق می‌توان گفت میزان خی دو بدست آمده حاصل از مقایسه فراوانی‌های دو گروه در سه طبقه متغیر سن ($\chi^2=2/46$ ، $p=0/29$) و متغیر ترتیب تولد ($\chi^2=0/13$ ، $p=0/93$)، به لحاظ آماری معنادار نمی‌باشد. بنابراین دو گروه مورد مطالعه از نظر سن و ترتیب تولد تفاوت معناداری بایکدیگر ندارند.

در جدول (۳)، شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون به تفکیک گروه‌ها گزارش شده است. بر اساس اطلاعات این جدول می‌توان گفت که اختلاف میانگین استرس تحصیلی گروه کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون (۱/۷۷) هست، در صورتی که اختلاف میانگین استرس تحصیلی گروه آزمایش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون (۶/۲۳) هست، همچنین نتایج این جدول گویای آن است که اختلاف میانگین خویشتن‌داری گروه کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون (۲/۳۲) می‌باشد در صورتی که اختلاف میانگین خویشتن‌داری گروه

اثربخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان ... (عذرا محمدپناه اردکان و دیگران) ۳۰۹

آزمایش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون (۱۱/۳۷) هست و اختلاف میانگین تفکر انتقادی گروه کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون (۱/۵۹) می‌باشد، در صورتی که اختلاف میانگین تفکر انتقادی گروه آزمایش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون (۴/۸۶) می‌باشد.

جدول ۳. میانگین و انحراف استاندارد استرس تحصیلی، خویش‌داری و تفکر انتقادی و خرده مقیاس‌های مربوطه در دو گروه آزمایش و کنترل

متغیر	موقعیت	کنترل		آزمایش	
		میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
گشودگی انتقادی	پیش‌آزمون	۲۶/۰۰	۶/۶۹	۲۶/۵۰	۶/۱۳
	پس‌آزمون	۲۶/۴۱	۶/۰۶	۲۸/۰۰	۴/۷۹
شکایت تأملی	پیش‌آزمون	۱۴/۵۵	۴/۹۱	۱۷/۲۳	۳/۹۷
	پس‌آزمون	۱۵/۰۰	۵/۱۴	۲۰/۶۴	۳/۴۳
استرس ناشی از انتظارات شخصی از خود	پیش‌آزمون	۱۶/۵۹	۵/۹۵	۱۹/۶۸	۴/۳۱
	پس‌آزمون	۱۷/۸۶	۵/۱۴	۲۲/۷۷	۴/۵۰
استرس ناشی از انتظارات والدین/معلم	پیش‌آزمون	۹/۴۵	۳/۶۰	۱۱/۷۳	۴/۶۳
	پس‌آزمون	۱۰/۴۱	۴/۱۱	۱۴/۷۳	۳/۵۴
استرس تحصیلی	پیش‌آزمون	۲۶/۰۵	۹/۱۷	۳۱/۳۲	۷/۷۶
	پس‌آزمون	۲۸/۲۷	۸/۳۲	۳۷/۵۵	۶/۵۸
خویش‌داری	پیش‌آزمون	۳۰/۶۸	۸/۵۶	۳۵/۸۶	۶/۸۷
	پس‌آزمون	۳۳/۰۰	۸/۴۱	۴۷/۲۳	۹/۹۶
تفکر انتقادی	پیش‌آزمون	۴۰/۰۹	۹/۰۹	۴۴/۶۴	۸/۰۰
	پس‌آزمون	۴۱/۶۸	۱۰/۶۸	۴۹/۵۰	۷/۳۰

در سطح استنباطی داده‌ها با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بدین منظور قبل از تحلیل، پیش‌فرض‌های تحلیل کوواریانس با استفاده از آزمون لوین بررسی گردید که نتایج آن در جدول (۴) ارائه می‌شود.

جدول ۴. نتایج آزمون لوین جهت برابری واریانس‌ها در متغیرها

متغیر	لوین	درجات آزادی ۱	درجات آزادی ۲	سطح معنی‌داری
استرس تحصیلی	۱/۶۳	۳	۸۴	۰/۱۸
خویش‌داری	۰/۶۶	۳	۸۴	۰/۵۷
تفکر انتقادی	۱/۵۰	۳	۸۴	۰/۱۸

همان‌طور که جدول فوق نشان می‌دهد سطح معناداری متغیرهای استرس تحصیلی و خویش‌داری بیشتر از (۰/۰۵) می‌باشد؛ بنابراین نتایج گویای آن است که واریانس نمونه‌ها همگن می‌باشند. همچنین در جدول (۵)، آماره‌ها و مقدار احتمال برای آزمون‌های نرمال بودن دیده می‌شود. به دلیل اینکه سطح معناداری متغیرها بیشتر از (۰/۰۵) است. می‌توان گفت که نمرات گروه‌ها در تفکر انتقادی، خویش‌داری و استرس تحصیلی، دارای توزیع نرمال است. بنابراین با اطمینان (۰/۹۵) فرض صفر، برای نرمال بودن توزیع نمرات متغیرها تأیید می‌شود.

جدول ۵ نتایج آزمون نرمال بودن توزیع نمرات متغیرها

	آزمون کلمگروف-اسمیرنف			آزمون شاپیرو-ویلک		
	آماره	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	آماره	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
تفکر انتقادی	۰/۱۱	۲۲	۰/۲۰	۰/۹۳	۲۲	۰/۱۷
خویش‌داری	۰/۱۴	۲۲	۰/۲۰	۰/۹۶	۲۲	۰/۶۶
استرس تحصیلی	۰/۱۶	۲۲	۰/۱۴	۰/۹۴	۲۲	۰/۲۱

همچنین با توجه به جدول ۶، مقدار معنی‌داری اثر متقابل رد می‌شود، بنابراین همگنی شیب‌ها تأیید و اجرای کوواریانس ($P > 0/05$) معتبر می‌باشد.

جدول ۶. شیب رگرسیون

منبع تغییر	F	Sig	ضریب اتا
تفکر انتقادی	۱۶/۷۵	۰/۱۲	۰/۱۳
خویش‌داری	۱۴/۱۲	۰/۲۱	۰/۴۸
استرس تحصیلی	۱۰/۸۳	۰/۴۳	۰/۵۵

اثربخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان ... (عذرا محمدپناه اردکان و دیگران) ۳۱۱

جدول ۷. نتایج آزمون تحلیل کواریانس چندمتغیری مربوط به مولفه های پژوهش در گروه آزمایش و کنترل

نام آزمون	مقدار	F	DF فرضیه	DF خطا	سطح معنی داری	اندازه اثر
اثربخشی	۰/۵۴	۵/۰۴	۷	۲۹	۰/۰۰	۰/۵۴
ویلیکزامبدا	۰/۴۵	۵/۰۴	۷	۲۹	۰/۰۰	۰/۵۴
اثر هتلینگ	۱/۲۱	۵/۰۴	۷	۲۹	۰/۰۰	۰/۵۴
بزرگترین ریشه روی	۱/۲۱	۵/۰۴	۷	۲۹	۰/۰۰	۰/۵۴

در جدول فوق، با توجه به کوچکتر بودن سطح معناداری از میزان (۰/۰۵) در تمامی آزمونهای انجام شده، مشخص می شود تفاوت معناداری در گروه های مورد بررسی وجود دارد.

به منظور بررسی فرضیه اصلی پژوهش با عنوان آموزش تفکر فلسفی به کودکان بر تفکر انتقادی خویشانداری و استرس تحصیلی تاثیر دارد، از تحلیل کواریانس چندمتغیری استفاده شد که نتایج آن در جدول (۸) ارائه شده است.

جدول ۸. نتایج آزمون تحلیل کواریانس تفاوت گروه آزمایش و کنترل برای تمامی متغیرهای پژوهش

منابع تغییرات	متغیر	درجه آزادی	میانگین مجذورها	آماره F	سطح معناداری	ضریب اتا
تفکر انتقادی	گشودگی انتقادی	۱	۱/۱۶	۴/۲۱	۰/۰۴	۰/۰۰
	شکاکیت تأملی	۱	۳۳/۳۴	۸/۲۶	۰/۰۰	۰/۱۹
	استرس ناشی از انتظارات شخصی از خود	۱	۳۰/۰۴	۵/۹۷	۰/۰۲	۰/۱۴
	استرس ناشی از انتظارات والدین/معلمان	۱	۱۷/۵۳	۳/۱۵	۰/۰۵	۰/۱۰
	تفکر انتقادی	۱	۵۹/۸۵	۱۹/۳۰	۰/۰۰	۰/۳۵
	خویشانداری	۱	۷۱۳/۷۷	۲۰/۰۵	۰/۰۰	۰/۳۶
	استرس تحصیلی	۱	۹۵/۰۳	۲۲/۵۲	۰/۰۰	۰/۳۹

همانطور که در جدول (۸) ملاحظه می گردد، سطح معناداری اثر گروه (حذف اثر احتمالی نمره های پیش آزمون) برای متغیر تفکر انتقادی ($F=19/30$ و $P=0/00$) و مولفه های آن گشودگی انتقادی ($F=4/21$ و $P=0/04$) و شکاکیت تأملی ($F=8/26$ و $P=0/00$)، خویشانداری

($F=20/05$ و $P=0/00$)، و استرس تحصیلی ($F=22/52$ و $P=0/00$) و مولفه‌های آن استرس ناشی از انتظارات شخصی از خود ($F=5/97$ و $P=0/02$) و استرس ناشی از انتظارات والدین/معلم ($F=3/15$ و $P=0/05$)، از سطح معنی داری آلفا برابر با ۰/۰۵ کوچک‌تر می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر تأثیر آموزش تفکر فلسفی به کودکان بر تفکر انتقادی، خویش‌داری و استرس تحصیلی، تأیید می‌شود.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف بررسی تأثیر آموزش تفکر فلسفی به کودکان، بر استرس تحصیلی و خویش‌داری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان مقطع ششم ابتدایی انجام شد، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که آموزش تفکر فلسفی بر استرس تحصیلی و خویش‌داری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان مؤثر بوده است، بین میانگین نمرات تفکر انتقادی و مولفه‌های آن در گروه کنترل و آزمایش، بین میانگین نمرات خویش‌داری در گروه کنترل و آزمایش و بین میانگین نمرات استرس تحصیلی و مولفه‌های آن در گروه کنترل و آزمایش تفاوت معناداری وجود دارد. بنابراین می‌توان گفت آموزش تفکر فلسفی به کودکان بر تفکر انتقادی، خویش‌داری و استرس تحصیلی تأثیر معنادار دارد. نتیجه این پژوهش با نتایج پژوهش (Cagla 2011) که برنامه و پژوهش را بر روی کودکان ترکیه اجرا کرد و به این نتیجه رسید که فلسفه به افراد و کودکان کمک می‌کند که به طریق دیگری فکر کنند و افرادی با تفکر سالم باشند که به نظرات دیگران احترام بگذارند قادر به بیان حقوق خود باشند و ارزش‌های اخلاقی را رعایت کنند توجه و تصحیح اشتباهات خود را در زندگی روزمره انجام دهند و نظرات جدید را به راحتی مطرح کنند همسو است. نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش با مطالعه (Mehta & Whitebeard 2005) که بر روی ۵۰ کودک ۱۲ تا ۱۳ ساله برای سنجش آموزش تفکر فلسفی بر پیشرفت اخلاقی و روابط اخلاقی صورت گرفت و تأثیر مثبت آموزش تفکر فلسفی بر ابعاد اجتماعی و عاطفی کودکان را مشاهده نمود، همسو است، همچنین با نتایج Barrow 2015؛ Reznitskaya 2008؛ Daniel et al. 1992 که همگی به تأثیر مثبت برنامه آموزش تفکر فلسفی به کودکان اشاره کردند، همخوانی دارد. علاوه‌براین با پژوهش‌های مرعشی (۲۰۱۰)؛ عبدالله‌پور بنه‌خلخال و همکاران (۱۳۹۰)؛ تجلی‌نیا و کریمی (۱۳۹۳)؛ قبادیان (۱۳۹۷)؛ مردآزادبهی و همکاران (۱۳۹۹)؛ شاه محمدی، (۱۳۹۹) و دره زرشکی و همکاران (۱۳۹۵) به‌صورت غیرمستقیم همسو است.

در تبیین فرضیه اصلی پژوهش می‌توان گفت، که آموزش تفکر فلسفی به کودکان باعث افزایش بازبینی رفتار، تفکر تحلیل‌گرانه، کنجکاوی و افزایش فن پرسش‌گری، احساس راحتی با آموزگار، و بیان خواسته‌ها و درک تفکر و نظر فرد مقابل شده است، به‌طورکلی آموزش تفکر فلسفی به کودکان باعث شده است تا بر استرس تحصیلی، خویشتن‌داری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان تأثیر بگذارد، بدین ترتیب دانش‌آموزان با توجهی مخصوص (احترام) به سخنان یکدیگر گوش فرا می‌دهند، به آرای یکدیگر چیزی اضافه می‌کنند، حرف‌های یکدیگر را زیر سؤال می‌برند تا دلایلی برای سایر عقاید تأیید نشده و بی‌پشتوانه فراهم آورند، همچنین دانش‌آموزان تلاش می‌کنند بحث را تا جایی ادامه دهند که به نتیجه برسد، نه تا جایی که خط مرز مقررات درسی انشاء می‌کند، بلکه در آن گفت‌وگویی شکل می‌گیرد که به‌سوی مطابقت با منطق پیش می‌رود، در نتیجه وقتی این روند در شرکت‌کنندگان درونی شود، یا ناخودآگاه به آن‌ها منتقل شود، آن‌ها به این فکر خواهند افتاد که در سایر امور زندگی، در مواجهه با اتفاقات واقعی و جدید، از چیزهایی که یاد گرفته‌اند، بهره ببرند. به عبارتی، صاحب‌نظران زیادی از آموزش‌پذیر بودن مهارت‌های تفکر حمایت کرده‌اند و نشان داده‌اند که تفکر انتقادی را می‌توان از طریق تمرین و آموزش افزایش داد به هر حال تفکر انتقادی چیزی نیست که ضرورتاً با رشد افراد همراه شود، بلکه باید آموزش داده شود. تفکر انتقادی مهارتی است که ممکن است در هر فردی پیشرفت پیدا کند یا بهبود یابد.

با توجه به تحقیقات پژوهشگر در زمینه آموزش تفکر فلسفی به کودکان و تأثیر آن روی خویشتن‌داری تاکنون پژوهشی انجام نشده است. در تبیین این یافته می‌توان گفت خویشتن‌داری در حوزه زندگی فردی روحیات شخصی و روابط با نزدیکان در محیط‌های خصوصی نظیر خانه را در بر می‌گیرد. در حوزه اجتماعی نیز مراودات جمعی و شئون زندگی شهروندی با فضیلت خویشتن‌داری مرتبط است. اگر خویشتن‌داری فردی را در مقابل رفتارهای پرخاشگرانه و هیجانات منفی در نظر بگیریم چنین فضیلتی می‌تواند هم اکتسابی و هم ذاتی باشد یعنی برخی افراد ذاتاً خونسرد و آرامند و کمتر پیش می‌آید عصبانی و پرخاشگر باشند. بخش اکتسابی نیز به شرایط زندگی، مسائل و مشکلات رفتاری، کمبود مهارت‌های ارتباطی و ضعف در تعامل با محیط و دیگران باز می‌گردد. اگر تصویری از افراد خویشتن‌دار ارائه شود باید گفت آن‌ها مراغه نمی‌کنند، به سرعت هیجانی نمی‌شوند، قضاوت شتاب‌زده نمی‌کنند، صبورند، زیاد از مشکلات‌شان سخن نمی‌گویند، غر نمی‌زنند، چیزی را برای خودشان عقده نمی‌کنند و احترام به دیگران را دارد. هدف از برنامه آموزش تفکر فلسفی کسب یا افزایش

دانش صرف نیست، بلکه ایجاد مهارت و تغییر در نگرش و ارزش‌های فردی است. بنابراین ضرورت آموزش به عنوان راهکارهای مؤثر در اغلب جنبه‌های روان‌شناختی زندگی از جمله مثبت‌اندیشی قابل تأمل است. ورود به پایه ششم در حال گذر از دوره بلوغ است بنابراین دانش‌آموزان با مشکلات زیادی روبرو خواهند بود و بالطبع دچار ناسازگاری‌هایی می‌شوند که هر کدام می‌تواند تبعات مثبت و منفی زیادی برای آنان داشته باشد. بنابراین برای گذر از این مرحله و پشت سر نهادن این مشکلات نیازمند نگاه و دید مثبت و دارای رویه پرسشگرانه است تا بدین وسیله بتواند نور امید و امیدواری را در خویش زنده نگاه دارد، و جنبه‌های مثبت رفتار خود را نیز زنده نگاه دارد. چرا که وقتی مثبت فکر می‌کند احساس خوبی نیز دارد و بالطبع رفتارهایش هم عمدتاً در جهت مثبت و خوب گرایش خواهد داشت و بدین ترتیب در جهت ایجاد یک زندگی سالم گام بر می‌دارد. آموزش تفکر فلسفی برای کودکان فرایند فلسفی مشابه پرسش‌های سقراطی است که افراد را تشویق می‌کند پرسش‌های مدنظر خود را طرح کنند و در فضایی پرسشگرانه توانایی خود را درباره موضوع به چالش کشیده شده عمیق‌تر کنند و از این طریق خویش‌تر خود را بهتر بشناسند و در مواجهه با مشکلات بتوانند عکس‌العمل‌های به موقع انجام دهند.

با توجه به تحقیقات پژوهشگر در زمینه‌ی آموزش تفکر فلسفی به کودکان و تأثیر آن روی استرس تحصیلی می‌توان بیان داشت، اغلب نوجوانان به دلیل قرار گرفتن در شرایط سنی مخصوص، نگرانی از واکنش‌های مهم دیگران در رابطه با نحوه ادامه تحصیل، ترس از عدم موفقیت و اثرات تحصیل بر زندگی آینده افراد، این استرس را تجربه می‌کنند؛ بنابراین استرس ناشی از انتظارات تحصیلی پاسخ‌شناختی و هیجانی است که دانش‌آموزان نوجوان به این موقعیت‌ها می‌دهند، درواقع استرس تحصیلی می‌تواند خطر بروز بیماری‌های روانی و جسمانی و روان‌تنی را افزایش دهد (کوشکی و همکاران، ۱۳۹۷)، به نظر می‌رسد آموزش تفکر فلسفی بتواند با تسهیل فرایند حل مسئله (سیفی و همکاران، ۱۳۹۰) به کودکان کمک کند تا ارزیابی آن‌ها از شدت احساس تهدید شدن روانی و جسمانی و سرزنش خود، منطقی‌تر و با آموزش بیشتری صورت گیرد. رها کردن کودکان از تفکر خودمحورانه و گسترش مفهوم‌سازی‌های صحیح‌تر در یک محیط امن و آزاد، امکان به چالش کشیدن ایده‌های ناکارآمد قبلی و مدیریت رفتارهای هیجانی و کاهش تعارض‌های درون فردی را فراهم می‌کند (Cassidy et al 2017)؛ بنابراین یکی از دستاوردهای آموزش تفکر فلسفی برای کودکان، افزایش دانش هیجانی آن‌ها در مورد خود و دیگران است (Gimenez 2017) که به نظر می‌رسد باعث کاهش استرس تحصیلی

دانش‌آموزان شود، و در تبیین آموزش تفکر فلسفی بر خویشتن‌داری دانش‌آموزان می‌توان گفت هدفی که در خودکنترلی یا خویشتن‌داری دنبال می‌شود، ارائه یک شخصیت سالم است که به بلوغ فکری رسیده است، در برابر انواع مشکلات از خود مقاومت نشان دهد (خیری، ۱۳۸۲) طبق تحقیقات انجام شده نارسایی در خویشتن‌داری با مفهوم تکانش‌گری رابطه دارد که می‌تواند نشانه عدم توانایی در مورد برنامه‌ریزی و تفکر در مورد پیامد رفتارهای آتی باشد، چنان‌چه افراد بخواهند به هدف‌های بلندمدت برسند نیاز دارند تا خویشتن‌داری را به‌کارگیرند به همین منظور می‌بایست در مورد پیامد رفتارهای آتی و خشنودی‌های کوتاه‌مدت فکر کنند، درواقع خویشتن‌داری هسته بسیاری از مشکلات کودکان و بزرگسالان است و نقش پُررنگی در رفتار دارد (Frieze & Hofmann 2009)، درواقع با آموزش تفکر فلسفی می‌توان خویشتن‌داری را افزایش داد، آموزش تفکر فلسفی بر کاهش رفتارهای پرخاشگری در کودکان اثرگذار است و می‌تواند در کاهش رفتارهای مخرب آنان مؤثر باشد، در یک نتیجه‌گیری کلی، می‌توان گفت که آموزش تفکر فلسفی، فرصت اکتشاف و تمرین توانایی‌های شناختی و ادراکی را برای کودکان فراهم می‌کند و نیز زمینه کشف و ایجاد ارزش‌ها و ایدئال‌هایی که از نظر آن‌ها مهم و محترم باشند نیز به وجود می‌آورد. این آموزش‌ها برای کودکان محیطی فراهم می‌کند که در کنار رشد شناختی به رشد احساسی و اجتماعی نیز برسند (Daniel & Auriac 2011) درواقع حلقه‌های کندوکاو که یکی از روش‌های آموزش تفکر فلسفی است ویژگی‌هایی را در دانش‌آموزان فراهم می‌کند که عبارت‌اند از: تأمل و تعمق غیر خصمانه، شناخت‌های مشترک، خوداصلاحی، فرهنگ و تخیل فلسفی، تقویت توانایی مطالعه و درک عمیق متون بر اساس دیالوگ و گفت‌وگو و لذت بردن از آن‌ها (ناجی، ۱۳۸۹)، بنابراین نتایج حاصل از مطالعه حاضر نشان داد که اجرای برنامه آموزش تفکر فلسفی برای کودکان تأثیرات چشم‌گیری بر خویشتن‌داری تفکر انتقادی و جلوگیری از استرس تحصیلی کودکان دارد، لذا با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر و همچنین پژوهش‌های داخلی و خارجی برنامه آموزش تفکر فلسفی برای کودکان به صورت برنامه هفتگی دانش‌آموزان به‌خصوص در دوره ابتدایی پیشنهاد می‌شود، از محدودیت‌های این پژوهش، می‌توان جدید بودن متغیرهای استفاده‌شده در آموزش تفکر فلسفی نام برد که پیشینه استفاده مستقیم از این متغیر یافت نشد، از دیگر محدودیت‌های این پژوهش مختص بودن نمونه به شهرستان محلات که تعمیم‌یافته‌ها به سایر شهرها را با محدودیت مواجه می‌سازد و اینکه محدود بودن پژوهش به دانش‌آموزان پسر مقطع ششم

تعمیم نتایج را دچار مشکل می‌کند، بنابراین پیشنهاد می‌گردد تا پژوهشگران در رابطه با آن در پژوهش‌های آتی اقدامات مناسب را انجام دهند.

تشکر و قدردانی

از کلیه مسئولین مدارس شهر محلات و دانش‌آموزان گروه نمونه که در انجام این پژوهش همکاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

پی‌نوشت

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد عظیم شاه منصوری به راهنمایی دکتر عذرا محمدپناه اردکان می‌باشد که در شورای پژوهشی دانشگاه اردکان با شناسه ۳۹۰۰۰۶ مورد تأیید قرار گرفت و با کد رهگیری ۱۴۴۱۳۵۷ در سامانه ایرانداک ثبت گردید.

کتاب‌نامه

- الماسی حسینی، صمد. (۱۳۹۱). تأثیر اجرای برنامه آموزش تفکر، با عنوان فلسفه برای کودکان به‌صورت اجتماع پژوهشی، بر بهبود مهارت‌های اجتماعی و عزت‌نفس در دانش‌آموزان پایه پنجم دبستان‌های پسرانه و دخترانه آموزش و پرورش شهرستان دورود. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی.
- تجلی‌نیا، امیر؛ کریمی، روح‌الله. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر اجرای برنامه فلسفه برای کودکان در کاهش و مهار خشم دانش‌آموزان پسر پایه اول مقطع متوسطه شهر کرمان، *مجله تفکر و کودک، علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۵ (۱)، ۳۹-۶۳.
- حسینائی، علی؛ نعمتی، زهرا. (۱۳۹۹). رابطه خودکنترلی و ادراک شایستگی با اضطراب امتحان در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهرستان بیارجمند، *دهمین کنفرانس ملی روانشناسی، علوم تربیتی و اجتماعی*؛ ۱-۹.
- خیری، طاهر. (۱۳۸۲). خودکنترلی در سازمان، فصلنامه تدبیر، شماره ۱۳۷.
- دره زرشکی، نسرين؛ برزگر بفرویی، کاظم و زندوانیان، احمد. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش فلسفه به شیوه حلقه کندوکاو بر تفکر انتقادی دانش‌آموزان ابتدایی یزد، *فصلنامه روانشناسی شناختی*، ۵ (۲)؛ ۱-۱۱.
- راستی، مریم؛ گرائیلی، الهه؛ احمدی، گلمهر؛ پورشریعه، طالب‌علی؛ عباسی، رضوانه. (۲۰۱۷). مقایسه دشواری تنظیم هیجان و خودکنترلی در دانش‌آموزان دارای اضطراب بالا و پایین آزمون. *کنفرانس بین‌المللی دانشگاه شیراز*.

اثربخشی آموزش تفکر فلسفی به کودکان ... (عذرا محمدپناه اردکان و دیگران) ۳۱۷

سیفی گندمانی، محمد یاسین؛ شقاقی، فرهاد؛ کلاتتری میبدی، سارا. (۱۳۹۰). اثربخشی برنامه آموزش فلسفه به دانش‌آموزان دختر بر عزت‌نفس و توانایی حل مسئله آن‌ها، نشریه روانشناسی کاربردی، ۵ (۲)؛ ۸۳-۶۶. شریفی راد، غلامرضا؛ محبی، سیامک؛ مطلبی، محمد؛ شاه سیاه، مرضیه؛ تبرایی، یاسر. (۱۳۹۰)، تأثیر آموزش قاطعیت بر میزان اضطراب تحصیلی دانش‌آموزان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سبزوار*. ۱۸ (۲)؛ ۹۰-۸۲.

صفری دهخوارقانی، نسرين. (۱۳۹۲). مقایسه اثربخشی شیوه کنترل تکانه پارکینسون و آموزش خودکنترلی بر کاهش تکان شوری نوجوانان دختر شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی عمومی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبائی

عیسی مراد، ابوالقاسم؛ نفر، زهرا؛ فاطمی، فاطمه السادات. (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش فلسفه به کودکان بر همدلی و حل مسئله اجتماعی دانش‌آموزان پنجم ابتدایی. *فصلنامه مطالعات روانشناسی بالینی دانشگاه علامه طباطبائی*، ۹ (۳۶)؛ ۱۱۷-۱۳۴.

عبدالله پور بنه خلخال، رؤیا؛ مقدس جعفری، محمدتقی؛ کرمی پور شمس‌آبادی، محمدرضا. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر آموزش فلسفه بر ارتقای مهارت‌های پرسشگری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان دختر پایه پنجم ناحیه دو قزوین، *فصلنامه آموزش-پژوهشی-تحلیلی کودک و فلسفه*. ۱ (۲)؛ ۴۸-۳۷.

قبادیان، مسلم. (۱۳۹۷). تأثیر برنامه فلسفه برای کودکان بر رفتار مدنی- تحصیلی دانش‌آموزان پسر پایه نهم متوسطه اول ناحیه یک شهر خرم‌آباد. *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی انسانی*، (۲)؛ ۳۱-۵۲.

کوشکی، محمود؛ کرامتی، هادی؛ حسنی، جعفر. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش خودکارآمدی بر استرس تحصیلی و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر، *مجله روانشناسی مدرسه*، ۷ (۲)؛ ۱۹۶-۲۱۳.

محمدیان، بنت الهدا و فرقدانی، آزاده. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش فلسفه برای کودکان بر ارزیابی تعارض بین والدین و خودگردانی تحصیلی. *دو فصلنامه تفکر و کودک*. ۹ (۱)؛ ۷۲-۵۳.

مرعشی، منصور؛ حقیقی، جمال؛ بنابی مبارکی، زهرا و باشلیده، کیومرث. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر روش اجتماع پژوهشی بر پرورش مهارت‌های استدلال در دانش‌آموزان دختر پایه سوم. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی*، ۲ (۷)؛ ۹۵-۱۲۲.

ناجی، سعید. (۱۳۸۹). کدوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان، جلد اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

هاشمی، سمیه. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر اجرای برنامه آموزش فلسفه به کودکان به روش اجتماع پژوهشی بر خلاقیت و آگاهی فراشناختی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی ناحیه ۱ شهر همدان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور مرکز همدان.

- Barrow., W. (2015). I think shes learnt how to sort of let the class speak: Childrens perspectives on philosophy for children as participatory pedagogy. *Thinking Skills and Creativity*.17; 76-87.
- Crawford., A.M, Manassis., K. (2001). Familial predictors of treatment outcome in childhood anxiety disorder. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2001;40(10); 1182-9
- Cassidy., C. Marwick., H, Deeney., L, Mclean., G. (2017). Philosophy with children, selfregulation and engaged participation for children with emotional-behavioural and social communication needs. *Emotional and Behavioural Difficulties*. 2-16.
- Cagla., G. (2011). Philosophy in the early Years: In international conference on education and education psychology (iceepsy 2010) Philosophy in the early years. *Social and Behavioral Sciences*, (12); 501-511.
- Daniel., F.M. & Auriac., E. (2011). Philosophy, critical thinking and philosophy for children. *Educational Philosophy and Theory*. 43(5); 415-435.
- Daniel., m A. Schlefer., m. & le bouis., p. (1992). Philosophy for children the continuation of deweyes democratic project. *Analytic teaching*. 13(1); 3-12.
- Fisher, R. (2005). Teaching Children to Think (2th). London. Nelson Thornes
- Friese., M. & Hofmann., W. (2009). Control Me or I Will Control You: Impulses, Trait self-control, and the Guidance of Behavior. *Journal of Research in Personality*. 43 (5); 795-805.
- Gimenez., M. Quintanilla., L. Ojeda., V, Lucas – Molina., b. (2017). Effect of dialoguebased program to improve emotion knowledge in spanish roma preschoolers. *Infants & Young children*. 30(1); 3-16.
- Hamidi., F. Otofati Roudi., M. (2021). MSc Design and Effectiveness of Philosophizing on Cognitive Flexibility and Proactive Inhibition of Preschool Children. *Health Education and Health Promotion*. 2021; 9 (1); 1-10.
- Khosravi., M, Bigdely., I. (2008). The relationship between personality factors and test anxiety among university students. *J Behav Sci*. 2008;1(2); 13-24. Persian.
- Keogh., E, Bond., FW, Flaxman., PE. (2006). Improving academic performance and mental health through a stress management intervention: outcomes and mediators of change. *Behav Res Ther*. 2006;44(3):339-57.
- Kristian., s, Nielsen., a, Jan., M, Bauer., b, Wilhelm., H. (2019). Examining the relationship between trait self-control and stres: Evidence on generalizability and outcome variability, *Journal of Research in Personality*. 84 (2020) 103901; 2-7.
- Kan., j. (1984). Education and the search for coherence. *Teacher college record*, 85(4). 676-683.
- Kessle.r, R.C., Aguilar –Gaxiola., S., Alonso., j, Gatterji, S., Lee., S, Ormel., j. .Ustun., T.B. et al. (2009). the global burden of mental disorders: an update from the WHO world mental health (WMH) surveys.epidemiology and psychiatric sciences. 18; 23-33.
- Lashkari Pour., K, Bakhshani., NM, Solaimani., MJ. (2007). The relationship between test anxiety and academic achievement in students of guidance schools in Zahedan. *J Zahedan Univ Med Sci*. 4(8); 253-259.
- Madhuri., H & Saini., A. (2017). Academic Anxiety: An Overview. *Educational Quest: An Int. J. of Education and Applied Social Science*. 8(3); 807-810. DOI: 10.5958/2230-7311.2017.00139.8

- Masi., D. & Santi., M. (2016). Learning democratic thinking: a curriculum to philosophy for children as citizens. *Journal of Curriculum Studies*. 1 (48); 136-150 <https://doi.org/10.1080/00220272.2015.1088064>.
- Mayer., J. D, Salovay., P. (2003). Measuring emotional with the MSCEIT V. 2.0. *Emotion*, 3; 97-105.
- Mehta., S. & Whitebeard., D. (2005). Philosophy for children and moral development in the India context: Cambridge University, 21; 2-21.
- Mardazad Behi., E, Yarigholi., B, Piri., M. (2020). The Effectiveness of Teaching Philosophy to Children through the Community of Inquiry Approach on Students' Academic Anxiety. *Thinking and Children, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS) Biannual Journal*, 11 (2); 231-255 Doi: 10.30465/FABAK.2021.5961.
- Reznitskaya., A. (2008). Philosophical Discussions in Elementary School Classrooms: Theory, Pedagogy, Research. Montclair State. *University, New Jersey, USA*.
- Romano., L, Tang., X., Hietajärvi., L, Salmela-Aro., K., Fiorilli., C. (2020). Students' Trait Emotional Intelligence and Perceived Teacher Emotional Support in Preventing Burnout: The Moderating Role of Academic Anxiety. *Int J Environ Res Public Health*. 2. 17 (13); 4771. doi: 10.3390/ijerph17134771.
- Tage., S. Rai., (2019). Higher self-control predicts engagement in undesirable moralistic.
- Worley., P. (2016). Philosophy and children. *The Philosophers' Magazine*, 72; 119-120.
- Zhang., j. (2020). "A longitudinal Study of Pekrun's Control-Value Theory and the Internal/External Frame of Reference Model in Predicting Academic Anxiety". *Educational Psychology*, 6, (2); 21-28.